ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
Гільфер Крістіни Олександрівни «Соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та їх корекція в умовах невизначеності», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

На сучасному етапі розвитку суспільства основним завданням молоді залишається освоєння і структуризація власного життєвого простору, який вона висловлює через певні способи організації власного життя. Саме вони становлять підстави для здійснення молодою людиною вибору та прийняття рішень, переважні способи яких утворюють її життєві стратегії, зокрема в умовах невизначеності. Проте, наразі у соціальній психології обмеженою є кількість робіт, присвячених критичному аналізу та поєднанню поглядів різних психологічних концепцій на життєві стратегії молоді та можливості їх корегування в умовах невизначеності. Зважаючи на зазначене, необхідним і актуальним є розгляд соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності. Саме у цьому проблемному аспекті виконане дисертаційне дослідження Гільфер К.О., що заслуговує на схвальну оцінку.

Вагомість проведеного дослідження підтверджена його виконанням у межах науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства».

Вивчення тексту дисертації дозволяє засвідчити результати глибокого та ретельного теоретичного аналізу заявленої теми дослідження. Авторкою

були чітко визначені мета, об'єкт та предмет дослідження, окреслені його основні завдання. Обрана теоретико-методологічна основа дослідження повною мірою відповідає заявленим меті та предметному спрямуванню наукового пошуку.

Наукова новизна проведеного Гільфер К.О. дослідження обумовлена тим, що у ньому вперше здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності у соціально-психологічному вимірі; обґрунтовано інтегральні параметри життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (суб'єктність, відповідальність, спрямованість, життєві цінності, активність життєвої позиції, життєві цілі у часовій перспективі, копінг-стилі, життєві смисли та ін.); виділено та охарактеризовано типи життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності за критеріями: соціалізації (пасивно-освоювана, активно-перетворювальна), взаємодії із зовнішнім світом (конформна, консенсусна, конфліктна), домінування ціннісних орієнтацій (прагматична, гедоністична), соціальної дії (цілераціональна, ціннісно-раціональна), часу (коротко-, середньо-, довгострокова), з урахуванням ступеня невизначеності життєвих ситуацій, їх типології та інтегрального показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами).

Авторкою розроблено та доведено ефективність соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, ситуаційного, комплексного, ресурсного, інтегративного підходів, із задіянням активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги.

Окремої уваги заслуговує те, що отримані Гільфер К.О. дані, разом із задіяними психодіагностичними методиками, засобами корекції (особистісної і міжособистісної спрямованості) життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності та активними соціально-психологічними методами навчання і допомоги, можуть знайти застосування у консультативній та психокорекційній роботі з психотерапевтичними групами особистісного

росту, для цілей профорієнтації і профвідбору та рекомендовані до впровадження співробітниками кадрових служб з персоналу, фахівцями центрів соціально-психологічної адаптації, центрів психо-соціальної допомоги та ін.

У *першому розділі* дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності» Гільфер К.О. задіяно міждисциплінарний підхід до вивчення життєвих стратегій особистості та проблеми їх типологізації; проведено соціально-психологічний аналіз умов невизначеності у контексті життєвих стратегій молоді та розкрито сучасні підходи до проблеми побудови життєвих стратегій молоддю в умовах невизначеності.

Дисертанткою встановлено, що найбільш важливими характеристиками вибору молоддю життєвих стратегій є: прийняття відповідальності за вибір життєвого шляху, осмислення цілей і цінностей, які вибудовуються у певну ціннісну систему. Відповідно до цього, життєва стратегія має такі основні ознаки: вибір напряму та способу життя, визначення його головних цілей та етапів; вирішення протиріч життя, відкриття нового шляху у досягненні життєвих цілей і планів; творче створення цінностей свого життя.

Авторкою визначено параметри умов невизначеності та наведено типологію невизначених ситуацій, в яких відбувається побудова молоддю її життєвих стратегій. Показано, що серед зазначених параметрів провідними є: новизна, складність, суперечливість, неможливість контролю, високий рівень ризику. При цьому акцент зроблено на інтраперсональному їх аспекті, а саме на суб'єктивному сприйнятті молоддю ситуації невизначеності, основними характеристиками якої є множинність (рішень, виборів, можливостей), непередбачуваність та неконтрольованість. Крім того, підкреслено, що ситуація невизначеності пов'язана з наявністю у ній неясності, неоднозначності, а серед джерел суб'єктивної невизначеності переважають обставини, які сприймаються як незалежні від будь-кого; обставини, пов'язані з діями інших; суб'єктивні чинники, пов'язані з оцінкою наслідків

ситуації невизначеності. Загалом ситуацію невизначеності артикульовано як сукупність обставин, які суб'єктивно оцінюються молоддю як непередбачувані, неконтрольовані, незвичні, суперечливі та/або містять безліч виборів та/або високий рівень ризику. Виокремлено типи невизначених ситуацій, в яких відбувається побудова молоддю її життєвих стратегій (суперечлива ситуація, виключно нова ситуація, складна ситуація). Наголошено, що специфіка побудови молоддю її життєвих стратегій за умов невизначеності пов'язується з наявністю низки можливих позитивних, нейтральних або негативних результатів.

Огляд наукової літератури підтверджує обізнаність здобувачки щодо висунутої проблеми дослідження.

Методологічний апарат наукового дослідження Гільфер К.О. відрізняється взаємоузгодженістю, відповідністю об'єкта, предмета дослідження його основній меті та завданням. Слід відзначити також логічність і чіткість визначення основних наукових категорій.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження «Емпіричне визначення соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності» Гільфер К.О. за результатами емпіричного дослідження виокремлено соціально-психологічні особливості і типологію життєвих стратегій молоді та визначено етапність процесу їх побудови в умовах невизначеності.

Авторкою виявлено інтегральні параметри життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (суб'єктність, відповідальність, спрямованість, життєві цінності, активність життєвої позиції, життєві цілі у часовій перспективі, копінг-стилі, життєві смисли та ін.). Виділено та охарактеризовано типи життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності за критеріями: соціалізації (пасивно-освоювана, активно-перетворювальна), взаємодії із зовнішнім світом (конформна, консенсусна, конфліктна), домінування ціннісних орієнтацій (прагматична, гедоністична), соціальної дії (цілераціональна, ціннісно-раціональна), часу (коротко-, середньо-, довгострокова), з урахуванням ступеня невизначеності життєвих ситуацій, їх

типології та інтегрального показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами).

Дисертанткою виокремлено етапність побудови життєвих стратегій молоддю в умовах невизначеності: вихід у рефлексивну позицію та прийняття установки на формування майбутнього; вибір молодою людиною культурних та прийнятих ціннісних орієнтацій; цілевизначення – як процес постановки мети (образу бажаного майбутнього); планування чи конструювання системи подій задля досягнення бажаного майбутнього; створення структурного плану майбутнього життєвого шляху як результат. Слушно наголошено, що у здатності конструювати успішну життєву стратегію в умовах невизначеності виражається зрілість молодої людини, її соціальна активність та відповідальність за реалізацію життєвих перспектив.

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження «Соціально-психологічні засади корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності» Гільфер К.О. наведено змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності та узагальнено результати проведеного дослідження.

Авторкою показано, що змістово-процесуальними засадами побудови розробленої програми слугували: системність організації та створення корекційно-розвивального середовища (актуалізаційний характер взаємин, комплексне поєднання різних видів діяльності, єдність розвитку, навчання, самовдосконалення); поєднання системи формувальних впливів (корекційно-розвивальні заходи, психокорекційні прийоми та неупереджений контроль); саморегуляційний зміст діяльності учасників як свідоме, цілеспрямоване планування власних дій, вчинків, у відповідності з особистісно значущою метою та актуальними потребами в умовах невизначеності.

Структуру соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності становили мотиваційно-настановний, корекційно-розвивальний, моніторинговий блоки та тренінгові

модулі («Оптимізація побудови життєвих стратегій в умовах невизначеності», «Формування позитивних життєвих цілей у ситуаціях невизначеності», «Життєва перспектива та професійне самовизначення в умовах невизначеності»).

Оцінку сформованості життєвих стратегій було проведено Гільфер К.О. за інтегральним показником їх оптимальності та з урахуванням таких критеріїв: протяжність часової перспективи (наскільки далеко учасник планує своє життя – вікові межі, якими він обмежує свою систему майбутніх подій); насиченість подіями різних періодів життя (які періоди характеризуються докладним описом подій, що відбуваються); наявність конфліктів між подіями (невідповідність подій за часом чи змістом).

Порівняння показників життєвих стратегій учасників експериментальної групи до і після формувального впливу підтвердило ефективність запропонованої соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності.

В цілому рівень аналізу досліджуваної проблеми, глибина теоретичних узагальнень, логіка та послідовність викладеного матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень авторки дисертаційної роботи та наскрізне проникнення у досліджувану проблему.

Аналізуючи зміст дисертаційного дослідження Гільфер К.О., слід звернути увагу на значний особистий внесок здобувачки у розробку проблеми дослідження, який свідчить про широке науково-дослідне поле апробації, реалізацію та обробку експериментальних даних здійснених самостійно з наступним обговоренням і висвітленням у 13 публікаціях авторки, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 4 статті – у наукометричних виданнях), 7 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Обґрунтованість одержаних у роботі положень, висновків та рекомендацій Гільфер К.О. забезпечена застосуванням констатувального та формувального експериментів, їх відповідністю чітко визначеній теоретико-методологічній базі та завданням дослідження. Основні його ідеї логічно

доведені до практичного впровадження. Робота не містить академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дисертаційного дослідження, слід зазначити, що деякі його аспекти потребують уточнення.

1. У сучасних психологічних дослідженнях професійної діяльності молоді особливої ваги набуває аналіз мультиконтекстуальних чинників, які можуть опосередковувати динаміку формування професійної ідентичності, зокрема в умовах невизначеності. У зв'язку з цим актуальним вбачається урахування таких змінних, як гендерна належність, соціальне походження, етнокультурна специфіка, адже вони безпосередньо впливають на мотиваційні установки, самосприйняття та професійні орієнтири. У представленій дисертації ці параметри не були предметом окремого аналізу, що обмежує, на нашу думку, глибину інтерпретації отриманих результатів і звужує її прикладну варіативність.

2. Авторка пропонує використовувати термін «стратегія проживання ситуації невизначеності», а не її подолання, що потребує додаткового обґрунтування.

3. Зважаючи на практичну значущість дисертаційного дослідження, доцільно у майбутньому, на основі проведеної роботи з апробації та впровадження авторкою соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, розширити дослідження у напрямку використання інших форм розвивальних та психокорекційних заходів, спрямованих на прогнозування розвитку соціальної компетентності молоді в умовах невизначеності та нівелювання деструктивного впливу ситуацій невизначеності на життєві стратегії молоді.

4. На нашу думку, доречно було б подати у додатках матеріал, який би більш докладно презентував процес тренінгової роботи і техніки, які було використано дисертанткою на формувальному етапу дослідження.

Проте, висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки проведеного Гільфер Крістіною Олександрівною

дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є цілісною науково-дослідною роботою.

Зміст автореферату та публікацій авторки ідентичні змісту основних положень дисертації.

Представлена до захисту кандидатська дисертація «Соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та їх корекція в умовах невизначеності» є самостійним, завершеним, актуальним дослідженням, яке відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а Гільфер Крістіна Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:
кандидат психологічних наук,
директор коучингової компанії
«VeraMentaGmbH» (м. Кюснахт, Швейцарія) **І.В. Родченкова**

Küsnacht ZH • Schweiz
VeraMentaGmbH
CHE-353.510.175

Підпис І.В. Родченкової засвідчую
Заступник директора коучингової компанії
«VeraMentaGmbH» (м. Кюснахт, Швейцарія) А.В. Мельник